

KBS/ IN:

1_Historické a politické události v období vlády dynastie Qádžárovců

1796/97 – Fath Alí Šáh (umírá 1834)= zakladatel dynastie

- Rusko – perské války: 1. 1804 – 1813 = 24. 10. Golestánská smlouva – nadvláda Ruska v Gruzii
2. 1826 – 1828 = 22. 2. Turkmančajský mír – Rusko získalo jerevanský a nachičevanský chanát v oblasti Arménie a Ázerbajdžánu

1834-1848 - Mohammad Šáh

1848-1896 – Násieroddín Šáh = snaha o modernizaci Persie (železnice, tisk, námořní doprava) X duchovní

- Povstání bábistů (později bahá'isté), Amír Kabír potlačil; 1878 – Teheránské povstání – pomoc z Ruska – 1879 – zřízena stálá kozácká brigáda za pomoci Ruska
- 1890 = koncese na tabák, Gerald Talbot
- 1890-1891 = tabákový bojkot, fatwa Mírzá Hasan Šírází
- Násieroddín zavražděn stoupencem Afgháního a bábitem

1896-1907 – Mozaffaroddín Šáh – stupňování problémů, viz. kapitola Konstituční revoluce

Situace v 19. Století: - Persie se potýká s vnitřními (povstání, hladomory, finanční závislost Persie na evropských mocnostech...) i vnějšími problémy (vměšování zahraničních aktérů – Rusko, VB, udělování koncesí, soupeření o Kavkaz viz. rusko-perské války)

Koncese:

Rusko: 1888 – podnikatel Ljakonov – koncese na rybolov v Kaspickém moři

1890 – projekt transiránské železnice

VB: 1872 – baron Reuter – koncese na doly, nádrže, železnice, silnice – zrušena na nátlak Ruska

1888 – Lynch Brothers – lodní doprava

1889 – koncese na zřízení Britské šáhinšáhské banky

1901 – Knox D'Arcy, koncese na těžbu ropy – objevena v roce 1908, 1909 – zakládá Anglo-Persian Oil Company)

Konstituční hnutí (1905/06-1911)

- Kořeny do 19. Století = viz. koncese, ekonomická krize, despotická vláda, která nebyla regulována žádným dokumentem – ústavou = potřeba sepsat ústavu a regulovat královskou moc
- Sejjed Abdalláh Behbehání, Sejjed Mohammad Tabátábá'í – duchovní, stoupenci konstituční revoluce

5. 8. 1906 – Mozaffaroddín Šáh souhlasil se zřízením parlamentu, madžlesu

Říjen 1906 – Národní shromáždění (Madžles-e šúrá-je mellí), volby, 1. schůze parlamentu, předseda Morteza Qulí Chán

30. 12. 1906 – přijata 1. ústava Persie = mašrútíjat, text Mošer ad-Douleh

8. 1. 1907 – umírá Mozaffaroddín – nastupuje Mohammad Alí Šáh – zarytý odpůrce konstituce

- rozvoj tisku – Súr-e Esráfíl = Mírzá Džahángír Chán, Alí Akbar Dehchodá; škol; vzdělání žen; andžomany – spolky

Šejch Fazlolláh Núrí – odpůrce madžlesu a ústavy, spojil se se šáhem

1907 – doložka ústavy, rada 5-ti modžtahedů, Sejjed Hasan Táqízáde

Proti ústavě: šáh Mohammad Alí, Núrí, Rusko, konzervativní klér

31. 8. 1907 – Rusko a VB = rozdělení Persie na sféry vlivu, protektorát

23. 6. 1908 – státní převrat, parlament rozstřílen, madžles rozpuštěn, za pomoci Ruska, kozácké brigády obsadily Teherán

Občanská válka 1908-1909

1. Tabríz : - sem se přestěhovalo jádro konstitučního hnutí, radikálnější charakter, povstání červen 1908-duben 1909

- fedájíni, modžáhedíni, arménští nacionalisté – Jepre Chán „Garibaldi Persie“, ruští konstitucionalisté
- spolupráce s Baku, Tbilisi, Londýn – exilová prokonstituční podpora – Mírzá Malkom Chán – časopis Qánún, dále Kalkata, mladoturci
- léto 1908 – Sattár Chán, Báqer Chán, Howard Baskerville „syn Persie“
- duben 1909 – ruská invaze do Tabrízu, vyhladovění obyvatel, porážka povstání
- květen 1909 – Mohammad Alí šáh obnovuje ústavu, neb si je vědom nepřehledné situace v zemi

2. Gílán, Mázandárán: – Mohammad Valí Sepáhdár „Sepáhsálár“ se přidal k Arménům a bojoval pro ústavu

3. Teherán: - červenec 1909 – Bachtijárské kmeny – v čele Sardár Asad společně se Sepáhsálárem napochodovali do Teheránu = šáh přinucen k abdikaci a prchá do Ruska, Núrí pověšen

- na trůn dosazen Ahmad Šáh, vládl regent Ázád al-Molk
- znovu svolán madžles, v čele Demokratická strana Íránu – Sajjid Hasan Táqízádeh

1911 – Morgan Schuster finanční správce, kniha Strangling of the Persia

24. 12. 1911 – státní převrat, regent a ministři rozpustili parlament

- Persie opět chaos, decentralizace a osamostatnění kmenových náčelníků

Červenec 1914 – šáh Ahmad vyhláší neutralitu Persie v 1. světové válce – Persie však vtažena do konfliktu, svolán madžles

- Persie napadena Osmanskou říší – spojenec Německa
- 1916 = Sykes-Picot smlouva, Britové zabrali neutrální území Persie

Wilhelm Wassmus – německý Lawrence z Arábie, podněcoval vzpoury mezi kmeny proti vládě

Ahmad Kasraví – Táríh-e Mašrúte-je Írán, zaznamenal revoluci

E. G. Browne – znalec Persie, vylíčil konstituční hnutí, psal i o perské poezii a literatuře, The Persian Revolution of 1905-1909

Důvody vzepětí konstitučního hnutí: - nespokojenost lidu se zkorumpovanou vládou, destabilizovaná země = omezení a regulace absolutistické moci šáha

- imperialismus Západu, udělování koncesí = obava ze stále většího pronikání cizích mocností do Persie a strach o vlastní suverenitu
- zejména duchovenstvo – rúháníját – obava o pokroucení hodnot šíitského islámu
- bázáry - omezen příjem kvůli koncesím
- příchod nových osvícenských myšlenek ze Západu - snaha nahradit Korán kodexem lidských práv